

กระบวนการเตรียมชุมชน

เพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ

จากชุมชนที่แหบล่ำสลาย

จากเหตุการณ์สึนามิ

กล้ายมาเป็นชุมชนต้นแบบ

ด้านการจัดการภัยพิบัติ

ประสบการณ์ตรง
จาก
บ้านน้ำเค็ม

โดย
ไมตรี จงไกรจักร

และทีมเตรียมความพร้อมชุมชนบ้านน้ำเค็ม

Design by Sirinon Suwanmolee

กระบวนการเตรียมชุมชน เพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ

คำนำ

ตีพิมพ์ ปี 2555

ที่อยู่'

ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านนาเค็ม
เลขที่ ๖๘/๗-๙ ตำบล กำน้ำผุด
อำเภอ เมืองพังงา จังหวัด พังงา
โทรศัพท์ ๐๗๖๔๖๐๗๘๕ โทรสาร ๐๗๖๔๖๐๗๘๖

สนับสนุนโดย

Aisasia

มูลนิธิชุมชนไทย

ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านนาเค็ม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ขอขอบคุณ ทีวีบูรพาทีเอ็มเพื่อภาพประกอบ

ช่วงวิกฤติขณะเกิดเหตุ

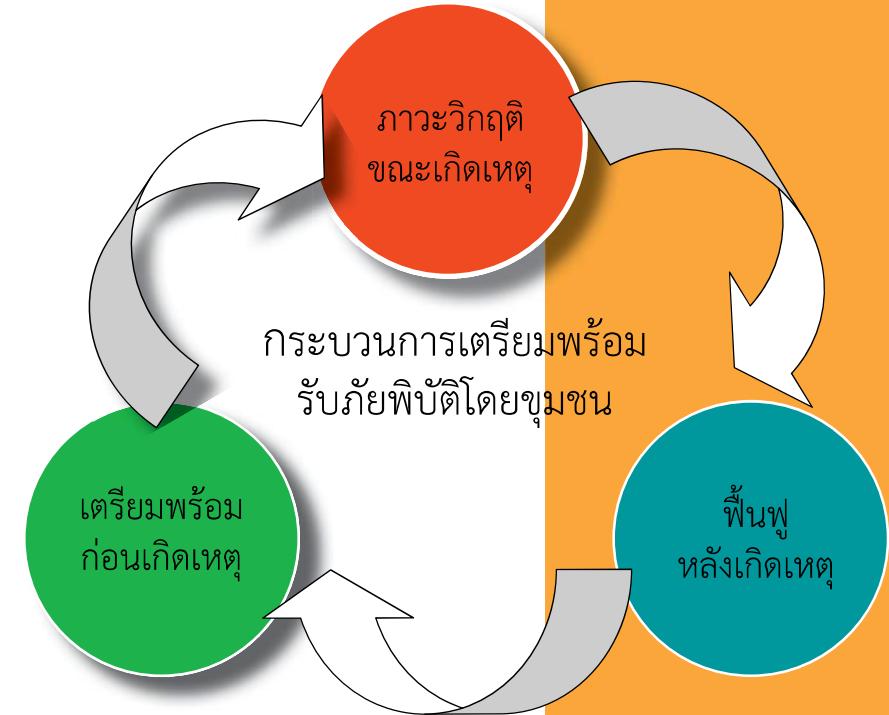
หมายถึง หลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติเกิดมีระยะเวลา ไม่เกิน ๗ วัน
หากมีแผนอยู่ ในแผนความมีหลักสำคัญดังนี้

๑. จุดนัดหมายหมายถึงจุดปลอดภัยที่เกิดจากการบริหารจัดการทำแผน
เตรียมพร้อมด้วยกันในชุมชนและกำหนดจุดปลอดภัยไว้อาจมีมากกว่าหนึ่ง
จุด แต่ทุกคนในชุมชนรู้กันว่าคราวไป ณ จุดปลอดภัยใด และคนในบ้านเองต้องเข้าใจ
ตรงกันว่าไม่ต้องตามหา กันแต่จะเลอกัน ณ จุดปลอดภัย ของชุมชน เมื่อมาถึง จุดปลอดภัย
แต่ละฝ่ายดำเนินการตามหน้าที่ ที่กำหนดด้วยกันในแผน เช่น ฝ่ายลงทะเบียน
ความเดือดร้อน จำนวนสมาชิกในศูนย์ ความต้องการเร่งด่วน ฝ่ายรักษาความ
ปลอดภัย ฝ่ายอพยพคนหา และอาจแบ่งกลุ่มกันดูแลฝ่ายโรงครัวต้องเตรียมการ

๒. โรงครัว หมายถึง อาหารเป็นเรื่องแรกที่ต้องมีการเตรียมและดูแลผู้อพยพที่มา
อาศัยอยู่ด้วยกันฝ่ายโรงครัวเริ่มปฏิบัติการทันที(ห้องถินสนับสนุนทรัพยากรและ
วัสดุดีตาม พรบ.ภัยพิบัติ 2550) ณ ศูนย์พัก หรือจุดปลอดภัยจะต้องเป็นพื้นที่
เก็บอุปกรณ์เครื่องครัวด้วยสิ่งที่จำเป็นในช่วงเกิดเหตุต้องย้ายมาไว้ที่เดียวกัน

๓. ภัย หมายถึงทีมอาสาที่มีหน้าที่ช่วยเหลือภัยต้องออกปฏิบัติการ
ทันทีเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนบุคคลที่ยังตกค้างในพื้นที่ เช่น เด็ก คนชรา
ผู้ป่วยและ/หรือผู้ที่กำหนดในแผนไว้ว่าไม่อพยพเพื่อเฝ้าระวังตรวจสอบใน
พื้นที่ ที่มีภัยต้องสนับสนุน เรื่อง อาหาร และอื่นๆตามความจำเป็น

๔. ข้อมูล หมายถึง ต้องมีทีมสำรวจข้อมูลสมาชิก/ลงทะเบียน(อาจเป็นอสม. ก้าได้)
ว่าครับหรือไม่ครับ/หรือมีใครตกค้างบ้างรวมถึงข้อมูลความเสี่ยหายที่เกิดขึ้น
ทั้งหมด เพื่อประสานความช่วยเหลือไปยังภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน
รวมถึงเป็นฐานข้อมูลที่จะดูแลผู้เดือดร้อนในพื้นที่อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

ทั้งหมดเป็นเพียงหลักสำคัญ
และอาจมีมากหรือน้อยกว่า
แล้วแต่ภัยพิบัติหรือสภาพ
ชุมชน การเตรียมการใน
ช่วงนี้ให้พร้อมชุมชนต้อง^ก
ค้นหาเครื่องมือ อุปกรณ์
ในการสนับสนุนให้เกิด^ก
ความสะดวกและเตรียม^ก
การให้พร้อมอยู่ตลอดเวลา^ก
เช่น เรือภัย เครื่องมือภัย^ก
อุปกรณ์ทำความสะอาด วิทยุสื่อสาร^ก
อื่นๆตามแต่ความจำเป็น^ก

ចំណែកផ្លូវការបង្កើត សេរិមការមិនខ្សោយទៅ

១. វិគរាម៍មិនខ្សោយទៅ
ដើម្បីដំឡើងជាអនុវត្តន៍របស់បាន និងការស្វែងរកទីតាំងដែលសម្រាប់ប្រាក់ប្រាក់ និងការរំភេទបាន និងការការពារការសម្រេចនៃបាន។

២. គ្រប់គ្រងរបស់បាន
ដើម្បីដំឡើងជាអនុវត្តន៍របស់បាន និងការស្វែងរកទីតាំងដែលសម្រាប់ប្រាក់ប្រាក់ និងការរំភេទបាន និងការការពារការសម្រេចនៃបាន។

៣. រាយការបង្កើត
ដើម្បីដំឡើងជាអនុវត្តន៍របស់បាន និងការស្វែងរកទីតាំងដែលសម្រាប់ប្រាក់ប្រាក់ និងការរំភេទបាន និងការការពារការសម្រេចនៃបាន។

៤. ការរំភេទបាន
ដើម្បីដំឡើងជាអនុវត្តន៍របស់បាន និងការស្វែងរកទីតាំងដែលសម្រាប់ប្រាក់ប្រាក់ និងការរំភេទបាន និងការការពារការសម្រេចនៃបាន។

เตรียมพร้อมก่อนเกิดภัย

การเตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติ หมายถึง การเตรียมการเพื่อลดความสูญเสียชีวิตและ/หรือให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุดมีได้หมายความถึงการห้ามหรือป้องกันไม่ให้ภัยพิบัติเกิดขึ้นเพียงแต่นี่คือการเตรียมพร้อมเพื่อที่จะอยู่รอดพื้นที่เสี่ยงในการเกิดภัยอย่างมีเหตุมีผลและหากเกิดภัยขึ้นเราสามารถบริหารจัดการคน พื้นที่และทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาจมีขั้นตอนดังนี้

1. ค้นหาอาสาสมัคร หมายถึง

การเริ่มต้นต้องสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนระดับหนึ่งเพื่อสร้างกระบวนการเริ่มต้นด้วยกันและหาอาสา เมื่อได้อาสาสมัครจึงเกิดกระบวนการพัฒนาอาสาสมัครอย่างน้อง คือการจัดทำข้อมูลชุมชน

2. ข้อมูลชุมชน หมายถึง ข้อมูล

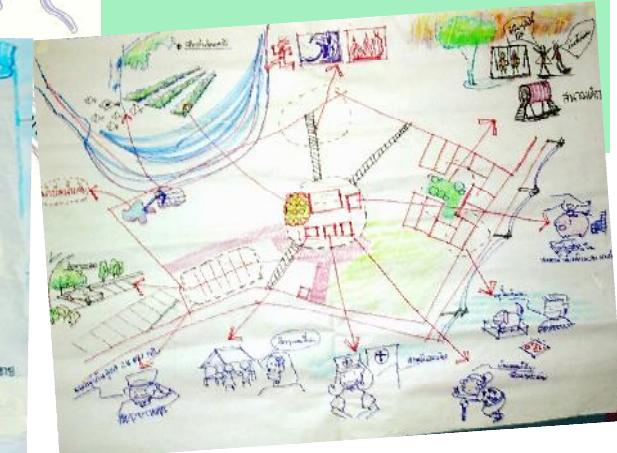
ทุกอย่างที่มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ภัยเสี่ยงเกิดภัย จุดปลอดภัย ปัญหา อุปสรรค เช่นข้อมูลประชากร ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็ก คนท้อง ข้อมูลถนน ข้อมูลสิ่งปลูกสร้าง ข้อมูลรั้งแก๊ส ข้อมูลที่อาจเสี่ยงต่อการเกิดภัย วิธีการให้ได้มาซึ่งข้อมูลอาจปรัชมกลุ่มย่อยหรือลงพื้นที่จัดเก็บแบบสำรวจและต้องทำแผนที่ชุมชน เช่น ถนน สะพาน จุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัย

3. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำแผน

หมายถึงหลังจากได้ข้อมูลแล้วอาสาสมัครทั้งหมดต้องมาวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบแผนที่ทำมือและข้อมูลรวมสรุปเพื่อกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน โอกาสเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติ ช่วงเวลาการเกิดภัย จนเกิดปฏิทินภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีเหตุมีผล เช่น เรื่องประชากรกับเส้นทางอพยพ

เหมาะสมหรือไม่อย่างไร สาเหตุเกิดภัยจากภายใน จุดปลอดภัยเหมาะสมสมหรือไม่ หากคันหาสาเหตุต่างได้แล้วกำหนดร่างแผนเตรียมป้องกันภัยด้วยกัน โจทย์ท้าทายคือจากข้อมูลทั้งหมดเราจะทำอย่างไรบ้าง ให้คนในชุมชนเริ่มปลอดภัย อาจมีคำามนากมายให้ทีมงานหาคำตอบ เช่น ทีมงานจะมีการประสานกันได้รวดเร็วที่สุดทำอย่างไร การแจ้งเตือนอย่างไรให้ทั่วถึง การอพยพอย่างไร ใครตัดสินใจอพยพ อพยพไปที่ไหน หากมีคนตกค้างจะเอาอะไรไปช่วย หากมีคนเจ็บจะทำอย่างไร อื่นๆอีกมากมาย แล้วสุดท้ายอาสาสมัครเราเองทำอะไรเป็นบ้าง

4. การพัฒนาอาสาสมัคร หมายถึง เมื่อเกิดแผนเตรียมพร้อม ป้องกันภัยแล้วอาสาสมัครอาจมีหน้าที่หรือบทบาทเกิดขึ้นมากมาย เช่น การจัดการ จราจร การอพยพหลบภัย การวิเคราะห์ภัย การแจ้งเตือนภัย การเฝ้าระวัง การภูชี้ฟ้า อีกมากมาย หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดจากภัยในแล้วจำเป็นที่ต้องพัฒนา อาสาสมัครเหล่านั้นให้มีความรู้ความ ชำนาญและสามารถเข้ามาร่วมแผนเตรียมพร้อมป้องกันภัยได้ โดยภาคีความร่วมมือ

5. การสร้างภาคีความร่วมมือ หมายถึง เมื่อเกิดแผนเตรียมความพร้อมภัยได้ดูแลกันอาจเป็นฉบับร่าง และพัฒนาแผนร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ปภ. จังหวัด อบต. ผู้ใหญ่ กำนัน อำเภอและองค์กรภาครัฐที่มีประสบการณ์ เพื่อให้เกิดแผนที่มีคุณภาพ และเริ่มต้นความร่วมมือกับภาครัฐซึ่งมีองค์ความรู้และงบประมาณในการสนับสนุน

6. การนำแผนกลับสู่การประชาพิจารณ์แผนในชุมชน และการรณรงค์สร้างความตระหนักให้กับสมาชิกในชุมชนหมายถึงแผนที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองของคนทำงานและภาคีความร่วมมือแล้วนำกลับไปให้ชุมชนประชาพิจารณ์แผนครั้งสุดท้าย ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการขับเคลื่อนแผนและแผนที่มีคุณภาพ เพราะหากชุมชนไม่เห็นความสำคัญของแผนแล้วจะไม่สามารถขับเคลื่อนแผนได้เลย เมื่อแผนสมบูรณ์แล้วต้องรณรงค์สร้างความตระหนักรู้เป็นประจำในทุกโอกาส เช่นตามกิจกรรมชุมชน ทั้งงานประเพณี งานบุญ งานกุศล ในทุกโอกาสโดยประชาสัมพันธ์ของทีมอาสาสมัครและผู้ที่เกี่ยวข้อง

7. การนำเสนอแผนให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่สนับสนุนกิจกรรมเตรียมความพร้อม เช่น ห้องถิน เทศบาล ปภ. จังหวัดหรือองค์กรพัฒนาเอกชน/นโยบายรัฐบาลหมายถึง เมื่อแผนสมบูรณ์แล้วในแผนจะบอกขั้นตอนในการขับเคลื่อนทั้งหมดและความจำเป็นต้องมีเครื่องมืออุปกรณ์สนับสนุนให้แผนขับเคลื่อนได้ เช่น การแจ้งเตือนภัย อาจต้องมีห้องระจาดข่าวประจำหมู่บ้าน วิทยุสื่อสารสำหรับอาสาสมัคร ไซเรน มือหมุนสำหรับแจ้งเตือนภัย เป็นต้น เสนอนโยบายเรื่องแนวทางการเตรียมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ และการดำเนินกิจกรรมตามแผน เช่น ป้ายบอกทาง อุปกรณ์ที่จำเป็น การซ้อมแผน

8. การติดตามผล การบันทึกผลที่ดี ปรับปรุงแผน

หมายถึง การดำเนินการตามแผน มีการติดตามประเมินผล และต้องบันทึกผลทั้งปัญหาอุปสรรค ผลดี ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำผลกลับมาวิเคราะห์ หลังการซ้อมแผน การทำกิจกรรมตามแผนและปรับปรุงแผนให้มีคุณภาพขึ้น

9. การพัฒนาทีต่อเนื่องเพื่อการขยายผลค้นหาภัยแล้งใหม่และการเผยแพร่จิตสาธารณะการขยายเครือข่าย

หมายถึง การศึกษาดูงานเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ฝึกอบรมและค้นหาอาสาสมัครรุ่นใหม่ๆ สิ่งสำคัญคือจะมีวิธีทำอย่างไรให้อาสาสมัครมีจิตสาธารณะ โดยการประชุมเป็นประจำ ทำกิจกรรมอาสาอยู่เป็นนิจทั้งในชุมชนและภายนอก เพื่อสร้างจิตอาสา เช่น การออกไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยภายนอกพื้นที่ทุกๆ ที่ที่มีกำลังอาสา หากมีอาสาสมัครสนใจจะไปช่วยต้องหาวิธีให้ได้ไปเพื่อสร้างจิตสาธารณะ และยังขยายเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไป

หลักการสำคัญของการจัดการภัยพิบัติ

คือการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติเป็นพื้นฐาน สำคัญในการสร้างสุขภาวะชุมชนให้เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทุนชุมชน ทรัพยากรทุนทางสังคม ทรัพยากรทางการเงิน การบรรเทาทุกข์และสนับสนุนกระบวนการฟื้นฟูชีวิตโดยชุมชนผู้ประสบภัยเป็นแกนหลัก ด้วยการสนับสนุนให้ชุมชนผู้ประสบภัย “ตั้งทีม” ลูกขี้น้ำรวมกลุ่ม แก้ปัญหาด้วยตนเองตั้งแต่ต้นและสนับสนุนให้เครือข่ายชุมชนหรือผู้ที่มีจิตอาสาอื่นๆ เข้าไปหนุนช่วยอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีนัยยะที่ลึกซึ้ง หลักการคือ

หลักทั้งสิบขั้นของการจัดการโดยชุมชน

หนึ่ง ใช้ “ความเดือดร้อน เป็นเงื่อนไขในการจัดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ของชุมชน เครือข่าย องค์กรท้องถิ่นและภาคีความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน

สอง เป็นการช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนที่คำนึงถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จิตใจ และจิตวิญญาณ” ที่ไม่กดทับศักยภาพของผู้ประสบภัย

สาม เป็นการช่วยเหลือที่สนับสนุนให้ “ คนใน ” ดูแลกันเอง ซึ่งเป็นแบบฝึกหัดของ การเรียนรู้ท่ามกลางการทำ ได้ฝึกการจัดการ การแบ่งปัน และได้เรียนรู้ว่าใครซื้อสัตย์ไปรุ่งใส ไว้ใจได้

สี่ เกิดการช่วยเหลือที่ตรงกลุ่มเป้าหมายสอดคล้องกับวัฒนธรรมและความต้องการที่แท้จริง รวมทั้งเกิดการกระจายสู่ผู้เดือดร้อนได้รวดเร็ว และตัวจรุจัตគอรับชั้นของระบบ

ห้า ชุมชนผู้ประสบภัยสร้างความผูกพันและระบบการดูแลกันเองซึ่งจะส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันและการช่วยเหลือกันเองในระยะยาว รวมทั้งอาจข้ามพ้นความขัดแย้งที่เคยมี

หก เป็นกระบวนการเยียวยาจิตใจ จากที่หาดกลัว หดหู่ หมดกำลังใจ สิ้นหวัง ให้พลิกกลับมาเป็นพลังแห่งการต่อสู้ ตั้งหลักและเดินหน้าได้อย่างมั่นใจ เพราะมีเพื่อน มีกลุ่ม มีเครือข่าย

เจ็ด เป็นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพแก่น้ำเครือข่ายชุมชน และนักจัดระบบชุมชนรุ่นใหม่ ให้เข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้าง สามารถเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาชุมชนท้องถิ่นกับปัญหาเชิงโครงสร้างได้ อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากร่วมกัน

แปด สามารถเชื่อมโยงกับเพื่อนผู้ประสบภัยอื่นๆให้เป็นเครือข่าย และเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ช่วยเหลือกันเองเมื่อมีภัยและนำไปสู่การพัฒนาเรื่องของสังคมโดยรวม เป็นกระบวนการ “ สร้างสำนึกสาธารณะ ” ผ่านเหตุภัยพิบัติ

เก้า เป็นกระบวนการตั้งต้นที่จะกระตุ้นให้ชุมชนผู้ประสบภัย เปลี่ยนเป็น “ ชุมชนป้องกันภัย ” โดยการร่วมกันทำแผน คิดค้นกระบวนการป้องกันภัยที่สอดคล้องกับระหว่างความรู้ภายนอก กับ ภูมิปัญญาในแต่ละภูมิภาค เศรษฐมหกรรมของท้องถิ่น

สิบ เป็นกระบวนการพัฒนา “แนวรับ” ที่เน้นการคิดจากฐานรากสู่ข้างบน แทนการพัฒนาแนวตั้ง รวมศูนย์อำนาจที่เป็นต้นเหตุของปัญหาหลายประการในสังคมไทยปัจจุบัน

ริเริ่ม
เรียนรู้
ลงมือ

กระบวนการเตรียมชุมชน

เพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ